

Nik Hornbi

Stadionska
groznica

Prevela Vesna Mostarica

alnari
PUBLISHING

Beograd, 2011.

Želeo bih da se zahvalim Liz Najts na njenoj izuzetnoj podršci, ohrabrenju i entuzijazmu; Virdžiniji Bouvel na toleranciji i razumevanju; Niku Kolmanu, Ijanu Kregu, Ijanu Prisu, Karolini Donej i Viv Redman.

Mojoj majci, i mom ocu

UVOD

NEDELJA, 14. JULA 1991.

To je tu sve vreme, i traži način da izađe.

Budim se oko deset, sipam dve šolje čaja, odnosim ih u spavaću sobu, stavim ih po jednu sa svake strane kreveta. Oboje zamišljeno srkujemo; tako rano posle buđenja vladaju duge, snovima ispunjene pauze između običnih primedbi – o kiši napolju, o protekloj večeri, o pušenju u spavaćoj sobi iako sam pristao da to ne radim. Ona me pita šta ću raditi ove sedmice, a ja razmišljam: (1) Treba da se sretnem sa Metjuom u sredu. (2) Kod Metjua je još uvek moja video-traka „Šampioni“. (3) (*Sećajući se da Metju, samo nominalno navijač Arsenalu, nije bio na Hajberiju nekoliko godina, pa nije imao mogućnosti da posmatra najnovije „regrute“ uživo*) pitam se šta misli o Andersu Limparu.

I u tri kratke etape, za petnaest, dvadeset minuta buđenja, ponovo sam na svome. Vidim Limpara kako trči prema Gilespiju, zanosi se na desno, pada: PENAL! DIKSON POGAĐA! 2:0! ... Mersonov udarac petom i Smitov direktan udarac u ugao u istoj utakmici... Mersonovo lako guranje pored Grobelara gore na Anfildu... Dejvisov dribling i udarac protiv Vile... (A ovo sada je, seti se, julsko jutro, pauza od mesec dana, kada nema nikakvih klupskih fudbalskih utakmica.) Ponekad, kad dopustim da me to sanjivo stanje

potpuno obuzme, putujem i vraćam se, preko Anfilda '89, Vemblija '87, Stamford bridža '78, ceo moj život sa fudbalom proleti mi ispred očiju.

„O čemu razmišljaš?“ pita ona.

U tom trenutku lažem. Nisam uopšte mislio o Martinu Ejmisu, ni Žeraru Depardjeu, niti o laburistima. Ali opsednuti nemaju izbora; oni moraju da lažu u ovakvim prilikama. Kada bismo govorili istinu sve vreme, ne bismo bili sposobni da održimo odnose ni sa jednom osobom iz realnog sveta. Bili bismo prepušteni da istrunemo sa svojim programima Arsenala ili svojom zbirkom originalnih ploča „Staksa“ sa plavom etiketom ili svojim španijelima kralja Čarlsa, a naši dnevni snovi od po dva minuta postajali bi sve duži i duži i duži dok ne bismo ostali bez posla i prestali da se kupamo, brijemo i jedemo, i ležali bismo na podu u svojoj sopstvenoj prljavštini po ko zna koji put video kasetu u nastojanju da napamet naučimo *ceo* komentar, uključujući ekspertsku analizu Dejvida Plita u susretu one večeri 26. maja 1989. (Da ne mislite da moram da proverim datum? Ha!) Istina je: *alarmantno veliki deo prosečnog dana, ja sam moron.*

Ne želim da kažem da je razmišljanje o fudbalu samo po sebi loš način upotrebe mašte. Dejvid Lejsi, glavni komentator za fudbal u *Gardijanu*, lepo piše i očigledno je inteligentan čovek, i svakako mora da posveti još više svog unutrašnjeg života toj igri nego ja. Razlika između Lejsija i mene je u tom što ja retko *mislim*. Ja se sećam, ja fantaziram. Pokušavam da vizualizujem svaki od golova Alana Smita, prebrojavam terene Prve lige koje sam obišao; jednom ili dvaput, kad nisam mogao da zaspim, pokušao sam da prebrojim poimence sve igrače Arsenala koje sam ikada gledao. (Kada sam bio klinac znao sam imena žena i devojaka Tima Koji Je Osvojio Duplu Krunu; sada mogu samo da se setim da se verenica Čarlija Džordža zvala Suzan Fardž, a žena Boba Vilsona Megs, ali je čak i takvo polovično sećanje potpuno nepotrebno.)

Ništa od svega toga nije *misao*, u pravom smislu te reči. Nema uopšte analize, ni samosvesti, niti mentalnog napora, jer

je opsednutima uskraćena svaka vrsta uvida u sopstvene strasti. Upravo to, na neki način, određuje opsednutog (i služi da objasni zašto tako malo njih prepoznaju sebe kao takve. Jedan momak koji je u prošloj sezoni išao da gleda rezervni tim Vimbldona protiv rezervnog tima Lutona, sasvim sam, jednog ledenog januarskog popodneva – ne zato da se pokaže kao pravi muškarac ili iz neke vrste samoironične momačke drskosti, već zato što je bio *istinski zainteresovan* – nedavno mi je uporno tvrdio da nipošto nije ekscentrik.)

Stadionska groznica je pokušaj da na neki način sagledam svoju opsesiju. Zašto taj odnos, koji je počeo kao pritisak na jednog školskog dečaka, traje gotovo četvrt veka, duže od ma kojeg drugog odnosa koji sam uspostavio sopstvenom voljom? (Zaista mnogo volim svoju porodicu, ali ona mi je na neki način nametnuta, a više nisam u kontaktu sa bilo kojim od drugara s kojima sam se prijateljio pre svoje četrnaeste godine – osim sa jednim navijačem Arsenala iz škole.) I zašto je ta sklonost uspela da preživi moja periodična osećanja ravnodušnosti, tuge i stvarne mržnje?

Ova knjiga je takođe delom istraživanje nekih značenja koja fudbal izgleda da ima za mnoge od nas. Postalo mi je sasvim jasno da moja odanost odaje nešto o mom sopstvenom karakteru i ličnoj istoriji, ali način na koji se u toj igri uživa izgleda da, nudi sve vrste informacija o našem društvu i kulturi. (Imam prijatelje koji će to smatrati pretencioznom besmislicom koja služi sama sebi, nekom vrstom očajničkog opravdanja koje se može očekivati od čoveka koji je veoma veliki deo svog slobodnog vremena proveo mizerno se tresući na hladnoći. Oni su posebno protiv te ideje, jer ja pokazujem tendenciju da precenjujem metaforičku vrednost fudbala, pa ga stoga uvodim u razgovore gde on jednostavno ne pripada. Sada prihvatam da fudbal nema nikakve veze sa Foklandskom krizom, aferom oko Ruždija, ratom u Zalivu, rađanjem dece, ozonskim omotačem, porezima, itd., itd., i želim da iskoristim ovu priliku da se izvinim svima koji su morali da slušaju moje patetično nategnute analogije.)

Najzad, *Stadionska groznica* govori o tome kako je biti navijač. Pročitao sam mnoge knjige koje su napisali ljudi koji očigledno vole *fudbal*, ali to je potpuno druga stvar; a pročitao sam i knjige koje su napisali, da tako kažem, huligani, ali najmanje 95 odsto od onih miliona koji gledaju utakmice svake godine nikad u životu nije nikoga udarilo. Zato je ovo za nas ostale, i za bilo koga ko se pitao kako je to biti ovakav. Iako su pojedinosti u ovoj knjizi vezane isključivo za mene, nadam se da će se povezati sa svima koji su se, usred radnog dana ili filma ili razgovora, zatekli kako sanjare o voleju levom nogom u gornji desni ugao pre deset ili petnaest ili dvadeset i pet godina.

1968–1975

DEBI KOD KUĆE

ARSENAL – STOUK SITI

14.9.'68.

Zaljubio sam se u fudbal kao što sam se kasnije zaljubljuvao u žene: iznenada, neobjašnjivo, nekritično, ne misleći o bolu ili raskidu koji bi ta ljubav mogla da donese.

U maju 1968. (datum sa posebnim značenjem, naravno, ali ja još uvek pre pomislim na Džefa Astla nego na Pariz), upravo posle mog jedanaestog rođendana, otac me je zapitao da li bih voleo da odem sa njim na finale FA* kupa između Vest Broma i Evertona; jedan kolega mu je ponudio dve ulaznice. Rekao sam mu da me fudbal ne zanima, čak ni finale kupa – što je bilo istina, koliko sam ja bio svestan, ali je uvrnuto to što sam ipak odgledao celu utakmicu na televiziji. Nekoliko nedelja kasnije gledao sam utakmicu Mančester junajted – Benfika, zaneto, sa svojom mamom, a krajem avgusta ustao sam rano da bih čuo kako je Junajted prošao u finalu svetskog klupskog šampionata. Zavoleo sam Bobija Čarltona i Džordža Besta (nisam ništa znao o Denisu Lou, trećem u tom Svetom trojstvu, koji je morao da propusti utakmicu sa Benfikom zbog povrede) takvom strašću koja me je potpuno iznenada obuzela; trajala je tri nedelje, a onda me je tata prvi put odveo na Hajberi.

* Football Association – engleski fudbalski savez. (Prim. prev.)

Moji roditelji su se razveli 1968. Otac je sreo neku ženu i odselio se, a ja sam živio sa majkom i sestrom u maloj odvojenoj kući u predgrađu Londona. Takvo stanje stvari nije bilo samo po sebi nešto naročito (iako ne mogu da se setim da je iko u mom razredu živio bez jednog od roditelja – toj modi iz šezdesetih trebalo je još sedam do osam godina da pređe tih dvadesetak milja niz autoput M4 iz Londona), ali nas je taj raskid ranio sve četvero na različite načine, kao što to obično biva s raskidima.

Neke teškoće su neizbežno nastale u toj novoj fazi porodičnog života, iako je ključna u tome svemu bila verovatno najbanalnija: obični, ali svejedno nesavladivi, problem „s jednim roditeljem subotom po podne u zoološkom vrtu“. Često je tata mogao da nas poseti samo sredinom nedelje; niko od nas, iz razumljivih razloga, nije želeo da ostane u kući i gleda televiziju, ali s druge strane zaista nije postojalo neko drugo mesto gde bi čovek mogao da odvede dvoje dece mlađe od dvanaest godina. Obično bismo se nas troje odvezli do susednog grada, ili do nekog hotela na aerodromu, sedeli smo u hladnom, i u ranim večernjim satima pustom restoranu, i Džil i ja bismo jeli šniclu ili piletinu, po izboru, u manje-više potpunoj tišini (deca, po pravilu, nisu pričalice za večerom, a mi smo uz to navikli da jedemo i gledamo TV), dok je tata gledao. Mora da je očajnički nastojao da otkrije šta bi drugo radio sa nama, ali su mogućnosti za provod u centru grada, između pola sedam i devet ponedeljkom uveče, bile ograničene.

Tog leta tata i ja smo proveli nedelju dana u jednom hotelu blizu Oksforda, i uveče smo sedeli u pustoj hotelskoj trpezariji, gde sam ja jeo šniclu ili piletinu, po izboru, u manje-više potpunoj tišini. Posle večere smo odlazili da gledamo TV sa drugim gostima, a tata je previše pio. Stvari su morale da se promene.

Stadionska groznica

U septembru, tata je ponovo pokušao sa fudbalom, i mora da se zaprepastio kada sam pristao. Nikada do tada nisam pristao na neki njegov predlog, ali sam ih retko i odbijao. Samo sam se ljubazno smešio i proizvodio zvuk koji je trebalo da pokaže interesovanje ali ne i angažovanje, što je bila izluđujuća osobina koju sam verovatno izmislio posebno za taj period mog života, ali sam je zadržao do sada. Dve ili tri godine on je pokušavao da me odvede u pozorište; svaki put kada me je pozivao, ja bih jednostavno slegnuo ramenima ili se idiotski nasmešio, što bi dovelo do toga da se tata naljuti i kaže mi da to zaboravim, što je bilo baš ono što sam želeo da kaže. A nije bilo tako samo sa Šekspirom: bio sam podjednako sumnjičav prema ragbi utakmicama, kriketu i izletima čamcima, kao i odlascima u Silverston i Longlit. Nisam uopšte ništa želeo da radim. Nisam time nameravao da kaznim svog oca zbog njegovog odsustva: stvarno sam mislio da ću biti srećan da s njim odem bilo kuda, osim na sva ta konkretna mesta koja su mu padala na pamet.

Godina 1968. je, mislim, bila najtraumatičnija u mom životu. Posle razvoda mojih roditelja preselili smo se u manju kuću, ali smo se ubrzo, zbog sticaja okolnosti, našli bez krova nad glavom i morali da stanujemo kod suseda; teško sam se razboleo od žutice; a tek sam krenuo u lokalnu osnovnu školu. Trebalo bi da budem izuzetno prizeman, pa da poverujem da groznica oko Arsenala, koja samo što me nije uhvatila, nema nikakve veze sa svom tom zbrkom. (A pitam se koliko bi još drugih navijača, ako bi trebalo da ispitaju okolnosti koje su dovele do njihove opsesije, moglo da nađe neku vrstu slične frejdske drame? Fudbal je, napokon, velika igra i tako to, ali šta to razlikuje one koji su srećni da vide pet-šest utakmica u sezoni – gledaju velike mečeve, izbegavaju loše, uopšte razumno se ponašaju – od onih koji osećaju da su prinuđeni da ih vide sve? Zašto putovati od Londona do Plimuta sredom, trošeći dragoceni dan odmora, da bi se videla utakmica čiji je ishod bio zapravo odlučan još u prvom susretu na Hajberiju? A ako je ta teorija o navijačju kao terapiji blizu istine, *šta je to, dođavola, zakopano u podsvesti*

ljudi koji idu na utakmice za Lejland DAF trofej? Možda je bolje to ne saznati.)

Postoji jedna kratka priča američkog pisca Andrea Dabasa pod naslovom *Zimski otac*, o čoveku koga je razvod udaljio od njegovo dvoje dece. Zimi je njegov odnos prema njima mrzovoljan i usiljen: oni se sele od popodnevnog džez kluba do bioskopa, pa do restorana, i samo zure jedni u druge. Ali u leto, kada mogu da odu na plažu, provode se super. „Duga plaža i more postajali su bašta ispred njihove kuće; prostirka njihov dom; kutija sa ledom i termos njihova kuhinja. Živeli su ponovo kao porodica.“ Reklame i filmovi odavno su otkrili tu strašnu nadmoć prostora i prikazuju ljude kako sa nemirnom decom i frizbijem obilaze parkove. Ali *Zimski otac* mi mnogo znači jer ide dalje od toga: uspeva da izdvoji ono što je vredno u odnosu između roditelja i dece, i jednostavno i tačno objašnjava zašto su odlasci u zoološki vrt užasni.

U ovoj zemlji, koliko ja znam, Bridlington i Majnhed nisu u stanju da pruže istu vrstu oslobođenja kao plaže Nove Engleske u Dabasovoj priči; ali moj otac i ja smo upravo bili pred otkrićem savršenog engleskog ekvivalenta. Subotnja popodneva u severnom delu Londona stvarala su nam okruženje u kojem smo mogli da budemo zajedno. Mogli smo da pričamo kad poželimo, fudbal nam je obezbeđivao temu za razgovor (i pauze u razgovoru nisu bile teške), a dan je imao strukturu, dobio je rutinu. Arsenalovo igralište je bilo naš travnjak (a pošto je to bio engleski travnjak, obično smo tužno zurili u njega kroz upornu kišu); Ganerov Riblji bar na putu Blekstock bio je naša kuhinja; a stajanje na Zapadu naš dom. To je bilo divno sređeno, i izmenilo nam je život upravo kada je promena bila najpotrebnija, a bilo je i ekskluzivno: tata i moja sestra nikada nisu našli neko mesto za život. Danas se to možda ne bi dogodilo; možda devetogodišnja devojčica u današnje vreme smatra da ima pravo da ide na utakmice kao što smo mi išli. Ali 1969. u našem gradu ta ideja nije mogla da prođe, pa je moja sestra morala da ostane kod kuće da se igra sa mamom i lutkama.

Stadionska groznica

* * *

Ne sećam se mnogo fudbala tog prvog popodneva. Neki od onih tri-kova sećanja omogućava mi da jasno vidim onaj jedini gol: sudija dosuđuje penal (utrčava u taj deo terena, dramatično pokazuje prstom, čuje se urlik); tišina kad Teri Nil šutira, i uzdah kad Gordon Benks zapliva i izbaci loptu; ona pada tačno na Nilovu nogu i on ovog puta postiže gol. Siguran sam ipak da sam ovu sliku stvorio na osnovu dugogodišnjeg iskustva sa sličnim incidentima, a da tada nisam ničeg bio svestan. Toga dana sam u stvari video zbujujući lanac nerazumljivih incidenata, posle kojih su svi oko mene ustajali i vikali. Ako sam radio to isto, mora da sam kasnio za ostalima tih zbujenih desetak sekundi.

Ali sećam se, i to mnogo sigurnije, značajnijih događaja. Sećam se preovlađujuće *muškosti* u svemu tome – dim cigara i lula, prostački jezik (reči koje sam čuo i ranije, ali ne od odraslih, niti u tom broju), i tek mnogo godina kasnije palo mi je na pamet da je to moralo imati efekta na dečaka koji je živeo sa majkom i sestrom; a sećam se da sam više posmatrao publiku nego igrače. Sa mesta gde sam sedeo mogao sam verovatno da izbrojim dvadeset hiljada ljudi; samo navijači (ili fanovi Mika Džegera ili Nelsona Mandele) mogu to da dožive. Moj otac mi je rekao da je na stadionu otprilike onoliko ljudi koliko je živelo u mom gradu, i ja sam se zaprepastio.

(Zaboravili smo da je publika na fudbalu i dalje zapanjujuće brojna, možda zato što se od rata postepeno smanjivala. Menadžeri se često žale na lokalnu apatiju, posebno kada njihov osrednji prvligaš ili drugoligaš tokom više nedelja uspe da izbegne dobru tuču; ali je činjenica da je čudo što je, recimo, Derbi Kaunti uspeo da privuče u proseku gotovo sedamnaest hiljada gledalaca 1990/91, kada je tu sezonu završio na dnu Prve lige. Neka je od tog broja tri hiljade bilo navijača druge strane; to znači da je među ostalih četrnaest hiljada iz Derbija bilo ljudi koji su najmanje *osamnaest puta* išli da gledaju najgori fudbal u poslednjoj ili čak više sezona. Zašto bi, zaista, neko uopšte išao?)

Nije me, međutim, najviše impresionirala veličina gomile, niti to što je odraslima bilo dopušteno da se deru „PIZDO!“ koliko god žele, a da ne privuku ničiju pažnju. Najviše me je impresioniralo to koliko je mnogo muškaraca oko mene *mrzelo*, zaista *mrzelo*, što je tamo. Koliko mogu da procenim, izgleda da niko nije uživao, na način na koji ja shvatam tu reč, u bilo čemu što se dešavalo celog tog popodneva. Već par minuta od početka zavladała je prava jarost („Ti si SRAMOTA, Gulde. On je SRAMOTA!“ „Sto soma nedeljno? STO SOMA NEDELJNO! trebalo bi to da daju meni što te gledam.“); kako je igra napredovala, jarost se pretvarala u bes, a ona se svela na zlovoljno, tiho nezadovoljstvo. Da, da, znam sve te štosove. Šta bih drugo mogao da očekujem na Hajberiju? Ali bio sam i na stadionu Čelsija i Totenhema i Rendžersa, i video isto: prirodno stanje fudbalskog navijača je gorko razočaranje, bez obzira na rezultat.

Mislim da Arsenalovi navijači duboko u sebi znaju da fudbal na Hajberiju nije baš često lep i da naša reputacija najdosadnijeg tima u celoj istoriji svemira ne čudi toliko koliko se mi pravimo: ali kada se nađemo u ulozi uspešnih, mnogo toga se oprašta. Arsenalov tim koji sam gledao tog popodneva bio je spektakularno neuspešan već duže vreme. Oni nisu uspeli da pobede nikoga od krunisanja i to poniženje i nedvosmislen neuspeh samo su pojačali osećanje sramote kod navijača. Mnogi oko nas imali su izraz ljudi koji su videli svaku utakmicu u svakoj jalovoj sezoni. Činjenica da sam upao u brak koji je postao katastrofalno gorak dala je tom popodnevnu posebno uzbuđenje (da je to stvarno brak, deci bi trebalo zabraniti da dođu na igralište): jedan partner se klatio uokolo u patetičnom pokušaju da se sviđi, dok je drugi okrenuo lice zidu, suviše zgađen da bi gledao. Navijači koji se ne mogu setiti tridesetih godina ovog veka (iako je krajem šezdesetih bilo dosta njih koji su se mogli setiti), kada je klub osvojio pet šampionata i dva FA kupa, mogli bi da se sete Komptonsa i Džoa Mersera iz protekle decenije; sam stadion, sa svojim lepo ukrašenim stajanjima i